

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ 19^ο ΑΙΩΝΑ

ΠΗΓΕΣ ΚΕΕ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ 19^ο ΑΙΩΝΑ

ΠΗΓΗ 1

Χιλιάδες Κυδωνιείς πρόσφυγες στα νησιά του Αιγαίου

Οι διασωθέντες [Κυδωνιείς] μετεφέρθησαν εις τα Ψαρά προς περίθαλψιν και εκείθεν δυόμιση χιλιάδες εστάλησαν εις την Σκύρον και πολλοί άλλοι διεκομίσθησαν εις τας Σπέτσας και την Ύδραν, οπόθεν οι άνδρες άλλοι κατετάχθησαν εις τα πλοία ως ναύται και άλλοι μετέβησαν εις τα πελοποννησιακά στρατόπεδα. Σύμφωνα προς ένα έγγραφον της Βουλής των Ψαρών, κατά την 7^η Ιουνίου οι μεταφερθέντες ανήλθαν ειςείκοσι πέντε χιλιάδες.

Διονύσιος Κόκκινος, Η Ελληνική Επανάστασις, τόμ. 1, σ. 584.

ΠΗΓΗ 2

Τα Ψαρά ασφυκτιούν από την έλευση των προσφύγων.

Πολλαί οικογένειαι από τας Κυδωνίας, από τα Μοσχονήσια και από την Χίον είχαν μεταφερθεί εις τα Ψαρά κατά τας εναντίον των τόπων των τουρκικάς επιδρομάς και ετοποθετήθησαν εις διάφορα σπίτια. Εδημιουργήθη εκ τούτου δραματική κατάσταση. Όχι μόνον οι πρόσφυγες, αλλά και οι φιλοξενούντες τούτους υπό την κοινήν στέγην εταλαιπωρούντο εκ του συνωστισμού. Προεκλήθη δε και ζήτημα διατροφής των ξένων, διότι ήσαν πολλοί και παρά την προθυμίαν και τα γενναία αισθήματα των εντοπίων δεν αρκούσαν οι πόροι τούτων δια να συντηρηθή τόσον πλήθος. Απεφασίσθη κατόπιν τούτου υπό της Βουλής των Ψαρών και εξετελέσθη η μεταφορά πλείστων εκ των ξένων εκείνων οικογενειών εις διαφόρους νήσους των Κυκλάδων, όπου ήτο δυνατόν να ζήσουν ανετώτερα.

Διονύσιος Κόκκινος, ό.π., τόμ. 3, σ. 242.

ΠΗΓΗ 3

Η διασπορά των Κυδωνιέων προσφύγων.

Πάμπολλοι Κυδωνιείς κατέφυγον εις την Άνδρον, όπου και εγκαταστάθησαν μονίμως. Επίσης αναφέρει ο Raybaud ότι διερχόμενος εκ Τήνου κατά τα τέλη Δεκεμβρίου του 1821 παρετήρησεν πλήθος Μοσχονησίων και Κυδωνιέων ρακενδύτων και απηλπισμένων (...). Υπέρ τους 2.500 προσέτι Κυδωνιείς είχαν ήδη σταλή υπό των Ψαριανών εις την Σκύρον. Ο δε ναύαρχος Νικ. Αποστόλης απεβίβασεν υπέρ τους οκτακοσίους Κυδωνιείς και Μοσχονησίους εις τας νήσους Κέα και Ύδραν. Και εις μεν την Κέα απεβίβασεν τους ασημοτέρους και πενεστέρους (...), εις δε την Ύδραν τους άλλοτε ευπόρους (...). Εντούτοις οι τελευταίοι ούτοι, άλλοτε πλούσιοι αστοί, φαίνεται ότι δεν εγκατεστάθησαν εν Ύδρα μονίμως, αλλά διέρρευσαν προς άλλα μέρη (...). Ο κατά τας αρχάς του 1824 επισκεφθείς την νήσον Ύδραν Waddington αναφέρει ως ευρισκομένους εν αυτή ελαχίστους Κυδωνιείς, οι οποίοι μετά τινων Χίων, επίσης προσφύγων, ήσαν οι μόνοι επαίται του τόπου.

Απ. Βακαλόπουλος, ό.π., σ. 14.

Ερώτηση: Με βάση τις γνώσεις σας από το σχολικό εγχειρίδιο και τα στοιχεία που θα αντλήσετε από τα πιο πάνω παραθέματα, να απαντήσετε στα εξής ερωτήματα:

α) Για ποιους λόγους οι Κυδωνιείς πρόσφυγες δε διεκδίκησαν εκπροσώπηση στα πολιτικά πράγματα της επαναστατημένης Ελλάδας;

β) Ποιο περιεχόμενο είχαν τα αιτήματά τους προς τις επαναστατικές κυβερνήσεις;

ΠΗΓΗ 1

Ένοπλοι πρόσφυγες από τον Όλυμπο στη Σκιάθο

Στις 20 [Σεπτεμβρίου 1823] στη Σκιάθο. Οι κάτοικοι παραπονέθηκαν για τις καταπιέσεις από τα στρατεύματα που είχαν καταφύγει στο νησί ύστερα από την καταστολή του ξεσηκωμού στον Όλυμπο και τη Θεσσαλία. Έγινε σύσκεψη των καπεταναίων στην καγκελαρία.

Ήταν γύρω στους 2.000 και ύστερα από τη διαπεραίωσή τους στη Σκιάθο έγιναν η μάστιγα του νησιού. Ληλατούσαν τα μαγαζιά, λήστευαν τους κατοίκους, άρπαζαν τη σοδειά. Οι Σκιαθίτες κατέφυγαν σ' ένα μικρό φρούριο, στην κορυφή του λόφου εγκαταλείποντας τα σπίτια τους στο έλεος των στρατιωτών. Εγκαταστάθηκαν και εκείνοι σαν νοικοκυραίοι και δεν ήθελαν να φύγουν από το νησί για να πάρουν μέρος στον Αγώνα. Αρχηγοί τους ήταν οι Καρατάσσοι, Βίνος, Λιακόπουλος, Βελέντζας, Βασδέκης και Γούλας. Ανάμεσα στους καπεταναίους και ο Περραιβός, υπουργός Πολέμου, που ήρθε στη Σκιάθο με πολεμοφόδια από το Μωριά.

Οι καπεταναίοι δέχτηκαν να μπαρκάρουν τα στρατεύματα αν φυσικά θελήσουν. Αλλά τα πληρώματα των караβιών αρνήθηκαν με επιμονή να τους παραλάβουν.

Από το Ημερολόγιο του George Jarvis, Αμερικανού εθελοντή στον Αγώνα, στο «Πώς είδαν οι ξένοι την Ελλάδα του '21» του Κυριάκου Σιμόπουλου, τόμ. 2, σσ. 184-185.

ΠΗΓΗ 2

Αναταραχή στις Βόρειες Σποράδες από τους άτακτους οπλοφόρους

Πραγματικά οι Βόρειες Σποράδες υπέφεραν από τους άτακτους οπλοφόρους, που ύστερα από την αποτυχία του ξεσηκωμού στον Όλυμπο και στο Πήλιο κατέφυγαν στα αντικρινά νησιά, Σκιάθο, Σκόπελο, Σκύρο. Βέβαια οι νησιώτες είχαν ανάγκη από ένοπλη προστασία για ν' αντιμετωπίσουν ενδεχόμενη επιδρομή του τουρκικού στόλου και απόβαση στρατευμάτων. Αλλά μερικοί οπλαρχηγοί έγιναν δυνάστες του πληθυσμού.

Όλες αυτές οι αγριότητες ήταν αποτέλεσμα της προσφυγιάς. Ένας ενστικτώδης αγώνας για επιβίωση.

Κυριάκος Σιμόπουλος, ό.π., τόμ. 2, σ. 185, σημ. 95.

ΠΗΓΗ 3

Οι άμαχοι πρόσφυγες στις Βόρειες Σποράδες

Ο μέγας συνωστισμός των Θεσσαλομακεδόνων, η κακή τροφή αυτών, η οποία συνίστατο εις άρτον παρασκευαζόμενον από «λιοκούκκουτσο», και η εν γένει υπό αθλίουσ όρους διαβίωσίς των ηπειλουν την εμφάνισιν επιδημικών νόσων. Πιεζόμενοι δε υπό της ανάγκης επώλουν πολυτιμώτατα πράγματα εις ευτελεστάτην τιμήν και απηλπισμένοι εκ της παρούσης δυστυχίας των έκαμνον συνεχώς αγρυπνίας και λιτανείας πανημερίους.

Απ. Βακαλόπουλος, ό.π., σ. 25.

ΠΗΓΗ 4

Αναφορά της Κοινότητας της Αίγινας προς την Κυβέρνηση

Παράθεμα του σχολικού εγχειριδίου, σ. 119.

Ερώτηση:

Αφού μελετήσετε τα πιο πάνω παραθέματα, να επισημάνετε και να αιτιολογήσετε τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν με τον ερχομό των Θεσσαλομακεδόνων στις Βόρειες Σποράδες, σε ντόπιους και πρόσφυγες.

ΠΗΓΗ

Το ψήφισμα της 5^{ης} Μαΐου 1827

Την 1 Μαΐου 1827, καθ' ην δηλαδή ημέραν ανεγνώσθη η αναφορά των ελευθέρων Σμυρναίων, υπεβλήθη εις την Συνέλευσιν και πρότασις, κατά την οποίαν ώφειλεν αύτη να εκδώση διακήρυξιν προσκαλούσαν τους Κυδωνιείς και όλους τους άλλους Έλληνας [να ιδρύσουν πόλεις]. Η πρότασις έγινε δεκτή. Ούτω βλέπομεν, ότι η Συνέλευσις βαθμηδόν καθωδηγείτο εις την ευρύτεραν αντίληψιν του προσφυγικού ζητήματος και εγενίκευε τας επί μέρους περί των προσφύγων αποφάσεις (...). Η διακήρυξις της Συνελεύσεως εδημοσιεύθη την 5 Μαΐου και ήτο έτι γενικωτέρα ή όσον προετάθη. (...) Εις τους (...) αναφερομένους δύο σκοπούς, οι οποίοι επιδιώκον το δια των ψηφισμάτων τούτων, δηλαδή ο της πυκνώσεως του πληθυσμού της Ελλάδος και ο της ανεγέρσεως των καταστραφεισών πόλεων και χωρίων, πρέπει να προστεθή και ο εξίσου σημαντικός, ο της εισροής νέων κεφαλαίων δια την ευόδωσιν του αγώνος (...). Επίσης η κυβέρνησις ήθελεν ίσως δια του τρόπου τούτου ν' ανακόψη το ρεύμα των απογοητευμένων προσφύγων προς τας πατρίδας των, ως παρετηρήθη τούτο με τους Κυδωνιείς, την επιστροφήν των οποίων διηκούλουν αυτοί ούτοι οι Τούρκοι δια πρακτόρων.

Απ. Βακαλόπουλος, ό.π., σσ. 95-96.

Ερώτηση:

Σύμφωνα με τις γνώσεις σας από το σχολικό εγχειρίδιο και τα στοιχεία του πιο πάνω παραθέματος, να αιτιολογήσετε το ψήφισμα της 5^{ης} Μαΐου 1827, με το οποίο καλούνται όλοι οι ορθόδοξοι «όσων αι πόλεις κατεστράφησαν, να προσέλθουν εις την Βουλήν να ζητήσουν τόπον και να εγείρουν νέας πόλεις» (σελ. 123 σχολ. βιβλίου).

ΠΗΓΗ

Οι Μακεδόνες κτίζουν τη Νέα Πέλλα

[Οι Μακεδόνες] επί του Κυβερνήτου είχαν μεταφερθή εκ των Βορείων Σποράδων εις την Μεγαρίδα, όπου οργανώθησαν στρατιωτικώς και οπόθεν έδρασαν δια την απελευθέρωσιν της Στερεάς Ελλάδος. Επόμενον λοιπόν ήτο να επιζητήσουν να συνοικισθούν εις τόπον της Στερεάς Ελλάδος και μάλιστα προς τα σύνορα της Θεσσαλίας. Η επί του συνοικισμού των Μακεδόνων επιτροπή (...) δι' εγγράφου της από 9 Ιανουαρίου 1837 (...) αναφέρει μεταξύ άλλων ότι οι Μακεδόνες υπό την σκέπη του βασιλέως Όθωνος συνοικίζονται εις την Αταλάντην της Λοκρίδος, όπου κτίζουν πόλιν φέρουσαν το όνομα Νέα Πέλλα. Εις την πόλιν ταύτην έχουν ήδη εγκατασταθή 70 οικογένειαι Μακεδόνων «και άλλαι περί τας τετρακοσίας, καταγραφείσαι μέχρι τούδε εις τους καταλόγους, δεν ηδυνήθησαν δια την έλλειψιν των μέσων να αποκατασταθώσιν ακόμη». Εντέλει παρακαλούν τον βαρώνον Μπέλλιον (...) ν' αναλάβη την σύναξιν εράνων μεταξύ των εν Ευρώπη εγκατεστημένων συμπατριωτών των δια την περάτωσιν του συνοικισμού της Νέας Πέλλης και την ενίσχυσιν της πνευματικής και οικονομικής ζωής αυτής.

Απ. Βακαλόπουλος, ό.π., σ. 170.

Ερώτηση:

Με βάση τις γνώσεις σας από το σχολικό εγχειρίδιο και τα στοιχεία που θα αντλήσετε από το πιο πάνω παράθεμα, να αναφερθείτε στις συνθήκες κάτω από τις οποίες δημιουργήθηκε ο συνοικισμός των Μακεδόνων στη Στερεά Ελλάδα, κατά την περίοδο της βασιλείας του Όθωνα.

ΠΗΓΗ 1

Τα δικαιώματα των ετεροχθόνων και οι διεθνείς προεκτάσεις

Το θέμα των δικαιωμάτων των ετεροχθόνων είχε προεκτάσεις και στις διεθνείς σχέσεις της Ελλάδας, και τούτο από δύο πλευρές. Πρώτον από το ενδιαφέρον των «προστάτιδων» Δυνάμεων που παρακολουθούσαν όλες τις πτυχές της ελληνικής πολιτικής ζωής. Και δεύτερον από τις αντιδράσεις της οθωμανικής αυτοκρατορίας, η οποία στη διάκριση των ετεροχθόνων σε κοινότητες ανάλογα με την επαρχία της καταγωγής τους (π.χ. Θεσσαλοί, Μακεδόνες κλπ.) και στην παραχώρηση σ' αυτούς εκλογικών δικαιωμάτων, διέβλεπε τάσεις διεκδικήσεων σε εδάφη της εκ μέρους της Ελλάδας. (...) Οι αντιπρόσωποι των Δυνάμεων συγκέντρωσαν αρχικά την προσοχή τους στον αποκλεισμό των ετεροχθόνων από τις δημόσιες θέσεις (...), ενώ από την πλευρά της η οθωμανική κυβέρνηση διατύπωσε έντονες διαμαρτυρίες για την εκλογική αντιπροσώπευση που χορηγήθηκε στους Ψαριανούς και το ενδεχόμενο να παραχωρηθούν ανάλογα δικαιώματα και στις άλλες κατηγορίες μεταναστών. Ακριβώς όμως οι οθωμανικές αντιδράσεις και οι επιπτώσεις που θα μπορούσαν να έχουν στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, οδήγησαν με τη σειρά τους και στην τοποθέτηση των ξένων Δυνάμεων απέναντι σ' αυτό το θέμα.

(...) Στις 24 Ιανουαρίου/5 Φεβρουαρίου 1844 ο οθωμανός πρεσβευτής στην Αθήνα Κ. Μουσούρος κοινοποιεί στους πρεσβευτές των τριών προστάτιδων Δυνάμεων το κείμενο

μιας διακοίνωσης που επέδωσε στην ελληνική κυβέρνηση (...). Στο μακρό κείμενο της διακοίνωσης γίνεται κατ' αρχήν αναφορά στη συγκρότηση της εθνοσυνέλευσης, στην οποία παίρνουν μέρος αντιπρόσωποι Μακεδόνων, Θεσσαλών, Ηπειρωτών, Κρητών, Σαμίων, Ψαριανών, Κασσιωτών κ.ά., δηλαδή ατόμων καταγομένων από περιοχές που αποτελούν τμήμα της οθωμανικής αυτοκρατορίας. (...) Και όχι μόνο η εθνοσυνέλευση, αντίθετα από ό,τι ήλπιζε η Πύλη, παραδέχτηκε την εγκυρότητα των περισσότερων πληρεξουσίων (...), αλλά η επιφορτισμένη με τη σύνταξη του συντάγματος επιτροπή επικύρωσε την β' παράγραφο του άρθρου 61 που προβλέπει την εκπροσώπηση στη βουλή των εγκατεστημένων στην Ελλάδα Ψαριανών με δύο βουλευτές. (...) Η παραχώρηση τέτοιων προνομίων, μοναδικών στην ιστορία των συνταγματικών χωρών, εκτός από τη ζημιά που συνεπάγεται σε ένα νεαρό κράτος, όπως το ελληνικό, ενδιαφέρει με τις συνέπειές της και την οθωμανική αυτοκρατορία και τις προστάτιδες Δυνάμεις και την Ευρώπη ολόκληρη που επιθυμεί την ειρήνη στην Ανατολή.

Ιωάννης Δημάκης, ό.π., σσ. 181-186.

ΠΗΓΗ 2

«Να απαγορευθεί κάθε εδαφικός προσδιορισμός»

Ανακοίνωση του βρετανού υπουργού λόρδου Aberdeen προς τον πρεσβευτή της Βρετανίας στην Αθήνα Lyons.

«Η κυβέρνηση της Αυτού Μεγαλειότητος (...) θα συνιστούσε επίμονα (...) να απαγορευθεί στο μέλλον αυστηρά κάθε εδαφικός προσδιορισμός, όπως Θεσσαλοί, Μακεδόνες, ακόμη και Ψαριανοί, που αποδίδεται σε εποίκους εγκατεστημένους στην Ελλάδα. Θα ήταν πολύ προτιμότερο όλοι οι τέτοιοι προσδιορισμοί να συγχωνευθούν σε μια γενική και έντιμη ονομασία Έλληνες πολίτες, οι οποίοι να μπορούν να παίρνουν τις τοπικές τους διακρίσεις από τον τόπο στον οποίο εγκαταστάθηκαν. (...) Οι ιδιαίτεροι χαρακτηρισμοί έχουν πάντοτε την τάση να γεννούν ζηλοτυπίες και να υποθάλλουν πνεύμα εχθρικού ανταγωνισμού, καθώς μια αναφορά στην ιστορία μπορεί εύκολα να αποδείξει».

F.O. 32/126, fos 65-68, πηγή το βιβλίο του Ιωάν. Δημάκη, ό.π., σ. 189.

Ερώτηση:

Με βάση την αφήγηση του σχολικού εγχειριδίου και τα στοιχεία που θα αντλήσετε από τα πιο πάνω παραθέματα, να αναφερθείτε: α) στους λόγους για τους οποίους το θέμα των δικαιωμάτων των ετεροχθόνων απέκτησε διεθνείς προεκτάσεις, β) στους λόγους για τους οποίους αντέδρασε η οθωμανική κυβέρνηση.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ:

ΠΡΟΛΟΓΟΣ: Οι προσπάθειες αποκατάστασης του προσφυγικού στοιχείου κατά τα πρώτα χρόνια της οθωμανικής περιόδου προκάλεσαν αντιδράσεις. Η παρουσία μορφωμένων προσφύγων σε δημόσιες θέσεις και η διάκρισή τους στην πολιτική ζωή προκάλεσαν μεγάλη δυσφορία στους άλλους Έλληνες. Κατηγορούσαν τους ομογενείς πρόσφυγες γενικά, επειδή

διαπίστωναν ότι, ενώ αυτοί είχαν αγωνιστεί για να απελευθερώσουν τη χώρα, παραγκωνίζονταν τώρα από τους νεοφερμένους. Η στάση αυτή υποδήλωνε την ύπαρξη ενός βαθύτερου ανταγωνισμού, τον οποίο προκαλούσε η συνύπαρξη του ντόπιου ελληνικού στοιχείου (αυτόχθονες) και του προσφυγικού, αλλά ομογενούς (ετεροχθόνες). Το θέμα των σχέσεων αυτοχθόνων και ετεροχθόνων, που δίχασε την κοινή γνώμη, παρουσιάστηκε στο πολιτικό πεδίο ως διαμάχη στις θυελλώδεις συζητήσεις της Εθνοσυνέλευσης που συνήλθε μετά την επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843. Πληροφορίες για το ζήτημα των διεθνών προεκτάσεων του θέματος αντλούμε από την ιστορική αφήγηση και τις Πηγές 1 και 2 που αποτελούν αποσπάσματα από το έργο του Ι. Δημάκη και είναι δευτερογενείς, με πρωτογενές υλικό στην Πηγή 2.

α) Το θέμα των δικαιωμάτων των ετεροχθόνων στην Εθνοσυνέλευση έδειξε τη βαθύτερη διάσταση που υπήρχε στην κοινωνία της εποχής. Το πρόβλημα απασχόλησε έντονα την κοινή γνώμη, ενώ προσέλκυσε το ενδιαφέρον και του ξένου παράγοντα. Σύμφωνα με την Πηγή 1 το ενδιαφέρον των «προστάτιδων» Δυνάμεων που παρακολουθούσαν όλες τις πτυχές της ελληνικής πολιτικής ζωής ήταν ένας από τους λόγους που το θέμα των δικαιωμάτων των ετεροχθόνων απέκτησε διεθνείς προεκτάσεις. Οι αντιπρόσωποι των Δυνάμεων ενδιαφέρθηκαν αρχικά για τον αποκλεισμό των ετεροχθόνων από τις δημόσιες θέσεις, ενώ ένας ακόμη λόγος στον οποίο οφείλεται το ενδιαφέρον των Δυνάμεων για το θέμα ήταν και οι οθωμανικές αντιδράσεις και οι επιπτώσεις που θα μπορούσαν να έχουν στις ελληνοτουρκικές σχέσεις («Το θέμα των δικαιωμάτων... απέναντι σ' αυτό το θέμα»).

Συγκεκριμένα, στις 24 Ιανουαρίου/5 Φεβρουαρίου 1844 ο οθωμανός πρεσβευτής στην Αθήνα Κ. Μουσούρος κοινοποίησε στους πρεσβευτές των Δυνάμεων το κείμενο μιας διακοίνωσης που επέδωσε στην ελληνική κυβέρνηση σύμφωνα με το οποίο γινόταν αναφορά στη συγκρότηση της εθνοσυνέλευσης, στην οποία έπαιρναν μέρος αντιπρόσωποι των προσφύγων (ετεροχθόνων), που κατάγονταν από περιοχές που αποτελούν τμήμα της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Επιπλέον στην αναφορά του Κ. Μουσούρου γινόταν λόγος για το γεγονός ότι η επιφορτισμένη με τη σύνταξη του συντάγματος επιτροπή επικύρωσε την β' παράγραφο του άρθρου 61 που προέβλεπε την εκπροσώπηση στη βουλή των εγκατεστημένων στην Ελλάδα Ψαριανών με δύο βουλευτές. Σύμφωνα με τον ίδιο η παραχώρηση τέτοιων προνομίων ενδιέφερε τις Δυνάμεις λόγω των συνεπειών που θα επέφερε και του γεγονότος πως οι Δυνάμεις ενδιαφέρονταν για την ειρήνη στην περιοχή («Στις 24 Ιανουαρίου/5 Φεβρουαρίου 1844... επιθυμεί την ειρήνη στην Ανατολή»).

Επιπλέον, σύμφωνα με την Πηγή 2, την ανακοίνωση του βρετανού υπουργού λόρδου Aberdeen προς τον πρεσβευτή της Βρετανίας στην Αθήνα Lyons, πληροφορούμαστε πως η βρετανική κυβέρνηση «συνιστούσε επίμονα να απαγορευθεί στο μέλλον αυστηρά» κάθε εδαφικός προσδιορισμός, όπως Θεσσαλοί, Μακεδόνες, που αποδίδεται σε εποίκους εγκατεστημένους στην Ελλάδα και όλοι οι παρόμοιοι προσδιορισμοί να συγχωνευθούν σε μια γενική ονομασία Έλληνες πολίτες και οι τοπικές διακρίσεις να σχετίζονται με τον τόπο στον οποίο εγκαταστάθηκαν αυτοί οι έποικοι («Η κυβέρνηση της Αυτού Μεγαλειότητας... μπορεί εύκολα να αποδείξει»).

β) Σύμφωνα με την ιστορική αφήγηση ιδιαίτερα το ζήτημα για τη χωριστή κοινοβουλευτική αντιπροσώπευση των ετεροχθόνων προκάλεσε τις διαμαρτυρίες της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Σύμφωνα με την Πηγή 1 προκλήθηκαν αντιδράσεις της οθωμανικής αυτοκρατορίας, σχετικά με τη διάκριση των ετεροχθόνων σε κοινότητες ανάλογα με την

επαρχία της καταγωγής τους (π.χ. Θεσσαλοί, Μακεδόνες κλπ.) και με την παραχώρηση σ' αυτούς εκλογικών δικαιωμάτων. Στις ενέργειες αυτές η οθωμανική αυτοκρατορία διέβλεπε τάσεις διεκδικήσεων από την Ελλάδα σε εδάφη της αυτοκρατορίας («Και δεύτερον από τις αντιδράσεις... εκ μέρους της Ελλάδας»). Επιπλέον, η οθωμανική κυβέρνηση διαμαρτυρήθηκε έντονα για την εκλογική αντιπροσώπευση των Ψαριανών στην Εθνοσυνέλευση και για το ενδεχόμενο να παραχωρηθούν ανάλογα δικαιώματα και στους υπόλοιπους ετερόχθονες από άλλες περιοχές («ενώ από την πλευρά της... άλλες κατηγορίες μεταναστών»).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ: Το βέβαιο είναι ότι με τη διαμάχη αυτή αναδείχθηκαν τα προβλήματα συμβίωσης του ντόπιου ελληνικού και του νεοφερμένου ομογενούς στοιχείου στο μικρό νεοσύστατο κράτος. Αυτή η διαπίστωση του σχολικού εγχειριδίου επιβεβαιώνεται από το περιεχόμενο των Πηγών που δίνονται προς εξέταση, καθώς δίνεται έμφαση στους λόγους για τους οποίους τόσο οι Δυνάμεις, όσο και η οθωμανική αυτοκρατορία αντέδρασαν έντονα σχετικά με το ζήτημα των δικαιωμάτων των ετεροχθόνων, όπως αυτό τέθηκε κατά τη διάρκεια της Εθνοσυνέλευσης.

ΠΗΓΗ

Οι εθνικές εταιρίες

Παρά τη φανερή αναποφασιστικότητα της κυβερνήσεως [κατά την κρίση του 1875-1878 στα Βαλκάνια], η ιδέα ότι η Ελλάδα όφειλε να ετοιμασθεί για κάθε ενδεχόμενο είχε πλέον ωριμάσει. Ήδη διάφορες εταιρίες είχαν αρχίσει να διενεργούν εράνους, να αγοράζουν όπλα και να καταρτίζουν σχέδια εξεγέρσεων των υπόδουλων επαρχιών. Δύο από τις κύριες εταιρίες ήταν η «Αδελφότης» και η «Εθνική Άμυνα». Σε συνεργασία μ' αυτές, ή και τελείως ανεξάρτητα, ενεργούσαν άλλες μικρότερες ή τοπικού χαρακτήρα, που τις αποτελούσαν κυρίως πρόσφυγες από τις αντίστοιχες υπόδουλες επαρχίες και την Κρήτη.

Η «Αδελφότης», το καταστατικό της οποίας είχε εγκριθεί τον Απρίλιο του 1876, είχε προέλθει από τη μυστική «Αδελφική Ενώτητα», την οποία, κατά μια πληροφορία, είχε συστήσει ο μακεδονικής καταγωγής λοχαγός του πυροβολικού Κωνσταντίνος Ισχύμαχος. Απεσταλμένοι της «Αδελφότητος» από το ελεύθερο κράτος περιόδευαν, κατά το σύστημα των αποστόλων της Φιλικής Εταιρίας, πόλεις και χωριά των τουρκοκρατούμενων περιοχών, καθώς και των κέντρων του Ελληνισμού της διασποράς, επέλεγαν τα κατάλληλα πρόσωπα, τα μούσαν στους σκοπούς της «Αδελφότητος» και τα όρκιζαν στο Ευαγγέλιο. Από τα (...) απομνημονεύματα του επισκόπου Κίτρους Νικολάου, που το 1878 πρωτοστάτησε στην εξέγερση της Πιερίας, προκύπτει ότι η μήση στην «Αδελφότητα» ως τις αρχές του 1878 είχε καλύψει όλα τα αστικά και ημιαστικά κέντρα, καθώς και τα περισσότερα χωριά της νότιας και δυτικής Μακεδονίας. (...) Πίσω όμως από την αναγνωρισμένη οργάνωση, συνέχιζε να λειτουργεί μυστικά το «Κέντρο της Αδελφικής Ενώτητος» (...), το οποίο ουσιαστικά κατηύθυνε και τη δραστηριότητα της επίσημης οργανώσεως. Όπως προκύπτει από έγγραφα που υπάρχουν στο αρχείο του Γ. Φιλάρετου, το Κέντρο δεν περιοριζόταν στην προετοιμασία των επαναστάσεων, αλλά έπαιρνε και πρωτοβουλίες πολιτικής φύσεως, οργανώνοντας συλλαλητήρια, ψηφίσματα, δημοσιεύοντας άρθρα στον τύπο για την αφύπνιση της κοινής γνώμης και εξασκώντας πίεση στην κυβέρνηση.

Πιο σημαντική ίσως και από την «Αδελφότητα», λόγω του κύρους των μελών της και των στενών δεσμών τους με την πολιτική, πνευματική και οικονομική ηγεσία της χώρας, ήταν η «Εθνική Άμυνα». Στα μέλη της συγκαταλέγονταν προσωπικότητες, όπως ο ιστορικός Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος (...), ο νομομαθής καθηγητής Παύλος Καλλιγιάς (...), ο διοικητής της Εθνικής Τράπεζας Μάρκος Ρενιέρης (...), ο δικηγόρος Στέφανος Δραγούμης και άλλοι. Ο σύλλογος αυτός βασικά αποτελούσε συνέχεια των εθνικών επιτροπών που είχαν αναμιχθεί στην Κρητική επανάσταση. Με παραρτήματα σε πολλά επαρχιακά κέντρα και με μέλη ή συνεργάτες στο εξωτερικό, η «Εθνική Άμυνα» χρησιμοποίησε το κύρος και τις γνωριμίες των μελών της, ιδιαίτερα με πλούσιους Έλληνες της διασποράς, για τη συγκέντρωση χρημάτων και την αγορά όπλων.

.....[Όταν η Ρωσία κήρυξε τον πόλεμο στην Τουρκία (12/24 Απριλίου 1877), η Ελλάδα, χωρίς στρατό, χωρίς δεσμεύσεις από τη ρωσική πλευρά και με συνεχείς κυβερνητικές κρίσεις, βρέθηκε αδύναμη να σταθεί στο ύψος των περιστάσεων].

Με την υποκίνηση των διαφόρων εθνικών εταιριών και συλλόγων και τη συμπαράσταση του τύπου συγκροτήθηκαν παλλαϊκές συγκεντρώσεις, που ομόφωνα απαιτούσαν τη σύσταση συλλογικής κυβερνήσεως (...).

Μετά τη συνένωση των πολιτικών δυνάμεων [οικουμενική κυβέρνηση], οι δύο κυριότερες εθνικές εταιρίες, η «Εθνική Άμυνα» και η «Αδελφότης», απεφάσισαν να συνεργασθούν και να συντονίσουν τις ενέργειές τους. Προς το σκοπό αυτό συνέστησαν μια κεντρική επιτροπή με πρόεδρο τον Παύλο Καλλιγιά και ίσο αριθμό μελών και από τις δύο οργανώσεις. (...)

Από την πρώτη στιγμή η κεντρική επιτροπή ήρθε σε συνεννόηση με την κυβέρνηση για την εναρμόνιση των ενεργειών της προς την κυβερνητική πολιτική. Από την πλευρά της, η κυβέρνηση μέσω των Τρικούπη και Ζαΐμη έθεσε στη διάθεση της κεντρικής επιτροπής χρήματα και οπλισμό από τις κρατικές αποθήκες. Όλοι οι νομάρχες, ιδιαίτερα των παραμεθόριων νομών, καθώς και οι πρόξενοι στις υπόδουλες επαρχίες είχαν εντολή να συνεργάζονται με τους επίσημους εκπροσώπους της κεντρικής επιτροπής.

(...) Οι άλλοι μικρότεροι εθνικοί σύλλογοι συνέχισαν να ενεργούν αυτόνομα, αλλά ως ένα σημείο συντόνιζαν τις ενέργειές τους με την κεντρική επιτροπή. (...) Το γενικό σχέδιο των εξεγέρσεων καταρτίστηκε βασικά από το λοχαγό Ισχύμαχο και προέβλεπε ταυτόχρονες εξεγέρσεις στη Θεσσαλία, Ήπειρο, Μακεδονία και Κρήτη. Οι εξεγέρσεις αυτές θα άρχιζαν με την άφιξη ένοπλων σωμάτων από το βασίλειο.

Ευάγγελος Κωφός, Το Ελληνοβουλγαρικό Ζήτημα, Ι.Ε.Ε., τόμ. ΙΓ', σσ. 325-330.

Ερώτηση: Με βάση τις γνώσεις σας από το σχολικό εγχειρίδιο και αφού λάβετε υπόψη τα στοιχεία που παρατίθενται στο πιο πάνω παράθεμα, να αναφερθείτε στη στάση των εγκατεστημένων στην Ελλάδα προσφύγων, κατά τη διάρκεια των επαναστατικών κινημάτων στη Θεσσαλία, την Ήπειρο και τη Μακεδονία.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ:

1. Πού κατέφυγαν οι πρόσφυγες από τη Θεσσαλομαγνησία και την κεντρική Μακεδονία κατά την Επανάσταση; Ποια η εξέλιξη του ζητήματος σχετικά με τους Μακεδόνες κατά την Οθωνική περίοδο;
2. Σμυρναίοι πρόσφυγες κατά την Επανάσταση.
3. Κυδωνιείς πρόσφυγες κατά την Επανάσταση.
4. Σμυρναίοι και Σουλιώτες πρόσφυγες στη Γ' Εθνοσυνέλευση.
5. Κρήτες και Κάσιοι πρόσφυγες κατά την Επανάσταση και κατά την Οθωνική περίοδο.
6. Πώς επέδρασε το ρεύμα των Χίων προσφύγων στη Σύρο στα επίπεδα της ίδρυσης συνοικισμού και ανάπτυξης της ναυτιλίας;
7. Πώς αντέδρασαν οι Μεσολογγίτες ύστερα από την εγκατάσταση των Σουλιωτών στην περιοχή τους και πώς προσπάθησε να αντιμετωπίσει το πρόβλημα η κυβέρνηση;
8. Ψαριανοί πρόσφυγες στη Μονεμβασιά και την Ερέτρια.
9. Ποια ήταν η στάση της πολιτικής ηγεσίας στη διάρκεια της Επανάστασης απέναντι στο προσφυγικό ζήτημα;
10. Να εξηγήσετε τον λόγο για τον οποίο η κοινή γνώμη διχάστηκε, με αποτέλεσμα να ξεσπάσει διαμάχη μεταξύ των αυτόχθονων και των ετερόχθονων, κατά τη διάρκεια της Εθνοσυνέλευσης μετά την επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου του 1843.
11. Για ποιο λόγο προκλήθηκε κρίση γύρω από το θέμα της απόκτησης της ιδιότητας του Έλληνα πολίτη και με ποιον τρόπο ρυθμίστηκε το πρόβλημα από την Εθνοσυνέλευση;
12. Ποιες ήταν οι δύο διαφορετικές απόψεις που ακούστηκαν σχετικά με το ζήτημα της εκλογής των βουλευτών και ποια η ρύθμιση που τελικά επικράτησε;
13. Ποια ήταν η αντίδραση των ομογενών ετεροχθόνων μετά την ψήφιση των μέτρων από την Εθνοσυνέλευση, σχετικά με το ζήτημα της εκλογής των βουλευτών;
14. Ποια ήταν η επίδραση του ζητήματος της κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης των ετεροχθόνων στην Εθνοσυνέλευση τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και στο εξωτερικό;
15. Ποιες ήταν οι συνέπειες των αλυτρωτικών κινημάτων σε όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα;
16. Ποια στάση κράτησαν οι Έλληνες κατά τη διάρκεια του Κριμαϊκού πολέμου και ποιες οι συνέπειές του για τους πρόσφυγες;
17. Πώς επηρέασε ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1877-1878) την Ελλάδα;
18. Ποιες ήταν οι αρνητικές συνέπειες του ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897;

